

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

БАДИДА АНДРІАННА ЮРІЇВНА

УДК 342.565.2-044.922(44)«1792-2025»:342.4:342.72

**«ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА ФРАНЦІЇ»**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень;

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора юридичних наук

Ужгород – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права Європейського Союзу
ЯКОВІЮК Іван Васильович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

докторка юридичних наук, професорка
Завідувачка кафедри процесуального права
ЩЕРБАНЮК Оксана Володимирівна,
Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича,

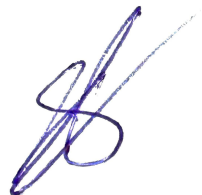
докторка юридичних наук, професорка,
Завідувачка науково-дослідної лабораторії актуальних
проблем правозастосовної та правоохоронної діяльності
Навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
БАРАБАШ Ольга Олегівна,
Львівський державний
університет внутрішніх справ

Захист відбудеться 27 лютого 2026 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, Закарпатська обл., м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Реферат розісланий 27 січня 2026 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Терезія ПОПОВИЧ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена посиленням уваги європейської доктрини та практики до феномена конституційного контролю, його природи та ролі у забезпеченні верховенства Конституції в умовах трансформації сучасної держави. У західній правовій думці простежується стійка тенденція до розширення розуміння конституційного контролю – від вузького механізму стримування законодавця до комплексного інституційного утворення, що поєднує юридичні, політичні та ціннісні елементи.

Особливого значення це питання набуває в умовах переосмислення меж парламентської дискреції, зростання значення прав людини, розвитку доктрини конституційної ідентичності та посилення діалогу між національними та наднаціональними правопорядками. У цьому аспекті аналіз історичних і доктринальних передумов формування моделей конституційної юстиції постає необхідною умовою глибшого розуміння сучасних процесів конституціоналізму.

Французька модель конституційного контролю становить у цьому зв'язку особливий науковий інтерес. Її еволюція, починаючи з ідей народного суверенітету та принципів, що закладені у період Французької революції кінця XVIII століття, через республіканську традицію обмеження судового втручання у законодавчу сферу, до становлення Конституційної ради П'ятої Республіки та запровадження пріоритетного питання конституційності (QPC), демонструє складну динаміку перетворення політичного контролю в сучасну інституційну модель конституційної юрисдикції.

Такі тенденції вимагають нового осмислення сутності конституційного контролю та чинників його трансформації. Французький досвід, з його специфічною історичною логікою, доктринальною базою та сучасною модернізацією, набуває особливої значущості як для порівняльного правознавства, так і для подальших досліджень моделей конституційного правосуддя, зокрема в умовах реформування української системи.

Теоретико-правові підходи до визначення природи конституційного контролю розвивалися в роботах Ганса Кельзена, Лона Фуллера, Рональда Дворкіна, Джона Ролза, Юргена Габермаса, Мішеля Тропера, Філіпа Райта, Франсуа Люшера, Патріка Ваксмана, Домініка Руссо, Жана Ріверо та інших учених, чії концепції значною мірою вплинули на формування сучасної моделі французької конституційної юстиції.

Окрему групу становлять французькі дослідники, які безпосередньо аналізують інституційну еволюцію Конституційної ради, трансформацію її компетенції та розвиток доктрини «блоку конституційності». До них належать Emmanuel Bada, Olivier Beaud, Samy Benzina, Julien Bonnet, Jean-Claude Colliard, Guillaume Drago, Romain Espinosa, Jean-François Fayard, Louis Favoreu, Bénédicte Girard, Marthe Fatin-Rouge Stéfanini, Tristan Florenne, Caroline Sägerser, Patrick Wachsmann, Jean-Marie Woehrling та інші.

У сфері сучасного французького конституціоналізму важливу роль відіграють дослідження, присвячені реформі 2008 року та інституту пріоритетного питання конституційності (QPC). Внесок у розроблення цих питань зробили Marc Doray, Eric Delassus, Benjamin Fargeaud, Christelle de Gaudemont, Eric Turpin, Olivier Jouanjan, Agnès Roblot-Troizier, Bertrand Mathieu, Martial Mathieu та інші.

Істотне значення для порівняльного аналізу моделей конституційної юстиції мають праці представників інших зарубіжних правових шкіл, серед яких Samantha Besson, Louise Doswald-Beck, Donald Kommers, Russell Miller, Theo Öhlinger, Sylvain Vite, Martin van Vliet, Winluck Wahiu та інші.

Методологічні засади дисертації спираються на праці українських учених у галузі теорії держави і права, конституційного права та порівняльного правознавства: П. М. Рабіновича, М. І. Козюбри, В. В. Лемака, М. В. Савчина, А. С. Даніеляна, О. В. Зайчука, М. С. Кельмана, А. М. Колодія, І. Д. Сліденка, В. М. Шаповала, О. О. Уварової, О. З. Панкевича, С. В. Пілюка та інших.

Узагальнюючи, зазначимо, що залучення широкого кола вітчизняних, французьких та інших зарубіжних вчених забезпечило формування цілісної теоретико-методологічної бази дослідження, необхідної для комплексного аналізу еволюції французької моделі конституційного контролю та її наукової інтерпретації у сучасному правовому дискурсі.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Феномен конституційного контролю належить до тих правових інститутів, увага до яких простежується від перших етапів становлення республіканських форм державності у Франції. Його розвиток охоплює період Першої, Другої, Третьої, Четвертої Республік і триває до сьогодні. Водночас сама наявність конституційного контролю у законодавстві або закріплення окремих його елементів не дають можливості повною мірою розкрити природу цього явища, його місце у взаємодії гілок влади, історичні закономірності трансформації та причини переходу від політичного контролю до сучасної інституційної моделі.

Безпосереднє звернення лише до норм, рішень або інституційних структур не дозволяє дати вичерпну відповідь на питання, чому саме французька модель пройшла складний шлях від формального обмеження парламентського суверенітету до концепції «конституційного блоку», як формувалася доктрина верховенства Конституції та які передумови зумовили становлення Конституційної ради у її сучасному вигляді. З'ясування цих процесів вимагає застосування історико-правового, філософсько-правового та порівняльно-правового підходів, що дає змогу охопити не лише нормативний матеріал, а й глибинні доктринальні, політичні засади.

Саме тому вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений необхідністю всебічного аналізу становлення та трансформації інституту конституційного контролю Франції – від перших республіканських форм державності наприкінці XVIII століття до сучасної моделі П'ятої Республіки.

Такий тривалий історико-правовий розвиток дозволяє простежити еволюцію форм конституційного нагляду, співвідношення політичних і правових чинників, а також виявити внутрішні закономірності інституційної трансформації.

З практичної наукової перспективи французький досвід демонструє низку підходів і конструкцій, які можуть мати прикладне значення у порівняльному правознавстві та становити орієнтир для подальших досліджень моделей конституційного правосуддя в інших країнах, зокрема Україні. Саме поєднання глибокої історичності, доктринальної насиченості та сучасної динаміки розвитку інституту конституційного контролю зумовило вибір цієї теми як предмета дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень, прийнятої Національною академією правових наук України на період 2021-2025 років. Дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права ДНВЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України. Зокрема, дисертацію виконано відповідно до науководослідної теми кафедри теорії та історії держави і права ДНВЗ «Ужгородський національний університет» «Еволюція правових систем у контексті сучасних глобалізаційних викликів: теоретико-правові та історико-правові аспекти», що затверджена рішенням Вченої ради юридичного факультету ДНВЗ «Ужгородський національний університет» № 9 від 20 квітня 2023 року, номер державної реєстрації НДР: 0123U103896.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення правової природи, витоків та еволюції моделі конституційного правосуддя Французької Республіки, а також запозичення прийнятного і комплементарного досвіду Конституційної ради Франції в Україні.

Для реалізації мети дослідження необхідно було вирішити такі завдання:

1) визначити методологічні підходи до дослідження конституційного судочинства, обґрунтувати застосування методів дослідження французької моделі, зокрема, нормативного, інституційного, герменевтичного, порівняльно-правового тощо;

2) здійснити аналіз історичних моделей конституційного контролю Австрії, Німеччини, Чехословаччини та Франції з метою виявлення їхніх концептуальних особливостей та визначення місця французької моделі у європейській правовій традиції;

3) дослідити історичні етапи формування інституту конституційного контролю у Франції, зокрема розвиток від Першої до Четвертої Республік (квазіконституційний контроль, роль Державної ради, Сенату);

4) з'ясувати різницю між попереднім (апріорі) та наступним (апостеріорі) конституційним контролем, проаналізувавши їх реалізацію у Франції;

5) встановити закономірності становлення та еволюцію доктринальних підходів до конституційного контролю у Франції, включаючи періоди до та після прийняття Конституції 1958 року;

6) проаналізувати вплив нормативізму та парламентаризму на формування французької доктрини конституційного контролю у історичній ретроспективі;

7) розкрити політико-правові передумови створення Конституційної ради Франції та її інституційно-процесуальну модель;

8) дослідити французьку доктрину «конституційності» від Конституції 1958 року до сучасного розширеного блоку конституційності, визначивши його теоретичне та практичне значення;

9) виявити інституційні та процедурні гарантії незалежності Конституційної ради Франції;

10) визначити місце Конституційної ради у системі гарантій прав людини і захисту конституційних принципів;

11) розкрити роль Конституційної ради у забезпеченні балансу між загальним інтересом і правами людини, з урахуванням практики прецедентних рішень;

12) дослідити взаємодію Конституційної ради Франції з юрисдикціями Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, виявивши тенденції до гармонізації та потенційні конфлікти норм;

13) виявити особливості французького підходу до тлумачення конституційних норм і правотворчої ролі Ради через механізм тлумачення;

14) дослідити теоретичні засади та практичну реалізацію апостеріорного контролю конституційності після реформи 2008 року (QPC);

15) проаналізувати зміни в інституційній архітектурі П'ятої Республіки внаслідок реформи 2008 року – посилення парламентського контролю, обмеження президентських повноважень, створення нових механізмів захисту прав людини;

16) виявити сучасні виклики незалежності Конституційної ради та її легітимності у політичній практиці П'ятої Республіки;

17) систематизувати результати трансформації французької моделі конституційного правосуддя у контексті європейської правової традиції;

18) на основі порівняльно-правового аналізу сформулювати теоретичні узагальнення щодо трансформації сучасних моделей конституційного правосуддя та обґрунтувати можливості використання елементів французького досвіду у національних правопорядках, зокрема у контексті розвитку інститутів конституційного судочинства в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері організації та функціонування органів конституційної юрисдикції в умовах трансформації моделі конституційного контролю.

Предметом дослідження є теоретико-правові підходи до формування та трансформації моделі конституційного судочинства Франції, її інституційні та

процедурні особливості, механізми тлумачення конституції, реалізація функції захисту прав людини, а також можливості імплементації окремих елементів французького досвіду в українську модель конституційного контролю.

Методи дослідження. Методологічна основа дисертаційного дослідження визначається комплексним характером обраної теми та потребою всебічного аналізу еволюції моделі конституційного судочинства Франції. У роботі поєднано філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що дало змогу забезпечити багатовимірне бачення явищ, що досліджуються та встановити закономірності трансформації французького конституційного контролю.

У межах теоретико-методологічних підходів застосовано, насамперед, нормативістський підхід, який дозволив осмислити концепцію верховенства Конституції, юридичну природу конституційного контролю та виявити, як діяльність Конституційної ради Франції тривалий час спиралася на нормативістську логіку тлумачення ієрархії норм. Водночас у дослідженні враховано традицію французького адміністративного правосуддя, що історично вплинула на формування специфічної моделі конституційної юстиції, її процедур і типів аргументації.

Значну роль відіграли також аксіологічний підхід, який дав змогу розглядати конституційний контроль у зв'язку з еволюцією конституційних цінностей, прав людини тощо, та інституціоналізм, що забезпечив аналіз Конституційної ради як органу державної влади з «мінливою» природою, функціями та місцем у системі поділу влади. Використання герменевтичного підходу дозволило дослідити тлумачні практики Ради, інтерпретацію положень «конституційного блоку» та особливості доктринального наповнення інституту пріоритетного питання конституційності (QPC).

Застосування загальнонаукових методів дослідження – логічного, системного, функціонального, синергетичного – дозволило, з одного боку, сформулювати необхідні висновки й обґрунтування щодо ключових положень дисертації, а з іншого – забезпечило можливість цілісного розуміння процесу трансформації французької моделі конституційного контролю як складного феномену.

Серед спеціально-юридичних методів ключове значення мав нормативний (юридичний) метод, який дав змогу проаналізувати положення Конституції Франції, органічних законів, актів Конституційної ради; історичний метод, що забезпечив реконструкцію етапів становлення французької моделі конституційного контролю від Першої Республіки до реформи 2008 року; порівняльно-правовий метод, який дозволив зіставити французькі підходи з моделями конституційної юстиції інших європейських держав та України. Дослідження доповнено використанням ряду інших спеціально-юридичних методів, що забезпечило комплексне бачення правової сутності та функціональних особливостей французького конституційного контролю.

Джерельна база цього дисертаційного дослідження охоплює такі нормативні акти та інші джерела: Конституція Франції 1958 року та джерела, що становлять «блок конституційності»; Постанова від 7 листопада 1958 року про Органічний закон про Конституційну раду; прецеденти Конституційної ради; Конституції та закони інших європейських країн: Німеччини, Італії тощо; судова практика Конституційної ради Франції, у тому числі рішення Конституційної ради про баланс між загальним публічним інтересом на індивідуальними правами; юридичні висновки, огляди, доктринальні позиції, опубліковані на офіційному сайті Конституційної ради; наукові періодичні видання (Франція): *Revue Francaise de droit constitutionnel*, *Pouvoirs*, *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням, у якому здійснено цілісний теоретико-правовий аналіз трансформації моделі конституційного судочинства Французької Республіки із урахуванням історичних передумов, інституційної еволюції, правотворчої ролі Конституційної ради та взаємодії з наднаціональними юрисдикціями. На підставі цього сформульовано низку наукових положень, а саме:

вперше:

- у вітчизняній науці обгрунтовано концепцію еволюції французької моделі конституційної юстиції з консультативного органу до повнокровної моделі забезпечення верховенства конституції, яка ввібрала основні риси французької традиції права та доктрини, зокрема у процесі історичної трансформації сутнісно стала правозахисною через ключові рішення Конституційної ради Франції;

- у вітчизняній науці досліджено еволюцію конституційного правосуддя, визначено його природу, етапи становлення через призму усіх республіканських режимів у Франції та їх вплив на формування сучасного правопорядку (відсутність у зв'язку з домінуванням концепції національної асамблеї; започаткування традиції конституційної юстиції у діяльності Державної ради Франції; діяльність Конституційного комітету як квазісудової інституції; заснування та еволюція Конституційної ради Франції);

- у вітчизняній науці сформульовано основні критерії порівняльно-правового дослідження моделей конституційного контролю (предмет, суб'єкти, строки, ефекти рішень, доступ до юрисдикції);

- у вітчизняній науці обгрунтовано, що Конституційна рада Франції за допомогою доктрини «конституційного блоку» тлумачить Конституцію Франції у рамках загальносвітової тенденції динамічного тлумачення конституції, зокрема як це має місце у практиці Федерального Конституційного Суду Німеччини, Конституційного Суду України (доктрина «конституційного ядра»);

- запропоновано адаптацію концепції «блоку конституційності», яка використовується у Франції, до українського конституційного контексту, а саме

– ідею широкого розуміння Конституції, включно з основоположними принципами права, що визнаються органом конституційної юрисдикції та беруться до уваги при здійсненні контролю за конституційністю;

- доведено, що французька модель є більш гнучкою та ефективною на основі аналізу механізмів звернення до органів конституційної юрисдикції – пріоритетного питання конституційності (QPC) у Франції та конституційної скарги в Україні;

- у вітчизняній науці проаналізовано механізм формування Конституційною радою принципів, зокрема фундаментальних принципів, визнаних законами Республіки, які не містяться безпосередньо у тексті Конституції, але мають конституційну цінність через правотворчу функцію Конституційної ради, яка виявляє і розгортає певні принципи, що сягають минулого, на основі чого обґрунтовано унікальність відкритої динамічної системи «блоку конституційності» у французькому правопорядку;

- у вітчизняній науці здійснено комплексний аналіз рішень Конституційної ради з точки зору пошуку балансу між загальним інтересом та індивідуальними правами (рішення, які стосуються режиму надзвичайного стану, приватного життя та захисту персональних даних, цифрових прав та свободи вираження поглядів тощо), на основі чого доведено, що Конституційна рада у своїй практиці демонструє збалансований підхід до захисту індивідуальних прав у контексті публічного інтересу, прагнучи узгодити конституційні права й свободи з викликами соціальної політики та безпеки;

удосконалено:

- методологію порівняльного аналізу інститутів конституційної скарги, інцидентного конституційного контролю та QPC, що дозволяє оцінити їхню роль у захисті прав людини та взаємодії органів конституційної юрисдикції та судів загальної юрисдикції;

- уявлення про роль Конституційної ради як правотворчого органу, який формує матеріальне конституційне право шляхом динамічного тлумачення конституції;

- особливості тлумачення прав людини із врахуванням міжнародного контексту у французькій та вітчизняній доктрині як «гарантовані національним та міжнародним правом невідчужувані та універсальні можливості особи діяти у межах власної гідності та свободи, які забезпечуються ефективними юридичними засобами»;

- класифікація прав людини у французькій доктрині зумовлена структурою Конституції Франції, що має вирішальний вплив на їхню інтерпретацію Конституційною радою Франції, зокрема формулюванням доктрини «конституційного блоку», яка має вирішальне значення для розуміння природи прав людини;

- співвідношення між поняттями установчої влади та конституційної реформи, які визначають як формальні зміни до тексту Конституції, так і глибші

інституційні трансформації, натомість конституційний перегляд передбачає внесення змін до конституційного тексту відповідно до чітко встановленої процедури;

- концепт діалогу між Конституційною радою Франції та наднаціональними юрисдикціями (ЄСПЛ та Судом ЄС) шляхом доведення, що Конституційна рада не оцінює зміст норм Європейського Союзу, якщо не йдеться про явне порушення конституційного ядра;

набули подальшого розвитку:

- підходи до класифікації моделей конституційного контролю шляхом уточнення місця французької моделі у загальній типології з урахуванням еволюції та її інституційної ролі;

- положення щодо сутнісного розуміння конституційного правосуддя Франції, зокрема у аспекті розвитку публічних правовідносин у період Першої-Четвертої Республік, трансформації після Другої світової війни, взаємодії між парламентом, урядом і судовою владою, еволюції правових інститутів і доктринальних підходів;

- теоретичне розуміння принципу незалежності суддів конституційних органів шляхом комплексного аналізу особливостей інституційного статусу членів Конституційної ради Франції, зокрема, у контексті процедури призначення, строків повноважень, фінансової незалежності, гарантій недоторканості тощо;

- феномен застереження щодо тлумачення як елемент практики правотворення органу конституційної юрисдикції та розкрито його позитивне значення для конституційної юрисдикції Франції, що дозволяє зберегти формальну конституційність закону, встановивши при цьому обов'язкові рамки його допустимого тлумачення. Вироблено рекомендації щодо врахування цього досвіду в конституційному судочинстві України при здійсненні конституційно-конформного тлумачення законів і міжнародних договорів;

- положення про інтерпретацію конституційної ідентичності Франції у взаємодії Конституційної ради та Суду ЄС як прояву балансу між суверенітетом і європейськими зобов'язаннями;

- положення щодо застосування принципу пропорційності у практиці Конституційної ради при забезпеченні балансу між публічним інтересом і правами людини;

- категорія апостеріорного (a posteriori/наступного) контролю як інструмент «відкритої» конституційної юрисдикції за результатами дослідження механізму пріоритетного контролю за конституційністю (QPC) у Франції та його ролі у системі правового захисту.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження, сформульовані висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі: у подальших компаративних дослідженнях у галузі конституційного права, зокрема щодо змішаних моделей

контролю конституційності та у подальших теоретичних дослідженнях щодо форм і меж судової інтерпретації, а також для міждисциплінарних досліджень;

- правотворчості: при вдосконаленні чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про Конституційний Суд України» у контексті запозичення окремих елементів французької моделі – інституту фільтрації, застережень щодо тлумачення, чіткого строку розгляду скарг, а також для підготовки змін до законодавства щодо посилення ролі загальних судів у конституційному контролі;

- правозастосуванні: як орієнтир для реалізації принципів верховенства права, доступу до правосуддя та формування позицій органів влади, адвокатури й суддів Конституційного Суду України;

- освітньому процесі: при розробці спецкурсів із порівняльного та конституційного права, теорії конституціоналізму і прав людини, а також для наповнення навчальних програм практичними кейсами з французького досвіду;

- у правозахисній та правопросвітницькій роботі: для удосконалення аргументації під час захисту прав людини, підвищення правової обізнаності та розвитку критичного мислення щодо ролі держави та конституційної юрисдикції у гарантуванні гідності, свободи та рівності.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем особисто; усі результати цієї роботи, а також сформульовані у ній висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі власних авторських досліджень. Для аргументації деяких висновків у роботі використано праці інших науковців, на які зроблено посилання. З колективних наукових праць у дисертаційній роботі використано лише авторські ідеї та положення. Особистий внесок автора у справах у співавторстві конкретизовано у списку опублікованих праць.

Деякі статті, що відображають результати роботи, написані у співавторстві. Особистий внесок здобувачки у цих статтях полягає:

- «Тлумачення права: проблеми визначення поняття, складу, практичної потреби» – в дослідженні практичної потреби у тлумаченні права на основі аналізу судової доктрини, зокрема методів тлумачення Верховного суду США та Конституційної ради Франції у контексті формування судом власних повноважень і меж конституційного контролю;

- «Обов'язкова вакцинація на тлі людської свободи» – в обґрунтуванні співвідношення права людини на свободу та обов'язку держави захищати здоров'я населення, із висвітленням досвіду Італії та позиції Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо необхідності вакцинації;

- «Модель конституційного нагляду в IV республіці у Франції: реальна охорона Конституції чи швидкий параліч інституційної системи держави» – в аналізі причин інституційної нестабільності Четвертої Республіки, часту зміну урядів та ослаблення парламентсько-урядового балансу, що призвело до

фактичної неспроможності системи конституційного нагляду та необхідності конституційної реформи;

– «Obligations to indemnify damages inflicted by maiming and other personal injuries including death: theoretical and practical issues (review)» – в розгляді теоретичного обґрунтування проблематики деліктних зобов'язань та опрацюванні джерельної бази, що стосувалася підходів до відшкодування шкоди у контексті особистих ушкоджень;

– «Eutanasia: legal regulation in European countries and prospects for legalization in Ukraine» – в аналізі французького підходу до правового регулювання безперервної глибокої седації як альтернативи евтаназії, а також її значення для формування європейських стандартів поваги до людської гідності та права на гідну смерть;

– «Reproductiven Rights and Implemintation of the Right to Human Life» – у висвітленні співвідношення права на життя та репродуктивних прав людини у світлі європейських підходів до біоетичних питань, а також у дослідженні межі державного втручання у сферу реалізації цих прав;

– «Human rights in the context of transhumanist medicine: ethical and legal aspects» – у визначенні викликів, які постають перед системою прав людини у зв'язку з розвитком трансгуманістичних медичних технологій, зокрема щодо збереження людської гідності, меж автономії особи та потреби оновлення правових механізмів захисту в умовах технологічного прогресу;

– «The Principle of the Welfare State through the Prism of Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine» – в обґрунтуванні доктрини соціальної держави, її еволюції, розкритті змісту соціальних прав та узагальнення правових позицій Конституційного Суду України щодо їх тлумачення;

– «Ethical and legal principles of biomedical research» – в аналізі етичних та правових засад проведення біомедичних досліджень, меж допустимого втручання у людський організм, розкритті значення принципів людської гідності, автономії волі та поінформованої згоди у сучасній правовій доктрині.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки були представлені на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: «Закарпатські правові читання» (Ужгород, 2018, 2020, 2021, 2023, 2024, 2025), «Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я» (Ужгород, 2019), «Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи» (Львів, 2020), «Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики» (Львів, 2020), «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану» (Львів, 2022), «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (Львів, 2019, 2023, 2024), «Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World» (Riga, 2025).

Публікації. Основні положення та наукові результати дослідження викладено у 50 наукових працях, зокрема у 1 одноосібній (індивідуальній) монографії, 26 наукових фахових виданнях України у галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, 7 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 4 з яких у виданнях, що проіндексовані у базі даних Scopus. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації, 16 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, що поділені на 16 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 427 сторінок, із них основний текст викладено на 347 сторінках, список використаних джерел – на 53 сторінках, що складає 396 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається ступінь її наукової розробки, зв'язок теми з науковими програмами, планами і темами, визначаються мета та завдання дослідження, окреслюється його об'єкт і предмет, а також застосована методологія дослідження, висвітлюється наукова новизна одержаних результатів, особистий внесок авторки й практичне значення роботи. Крім цього, вказуються відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, обсяг і структуру дисертації.

Розділ I «Теоретико-методологічні засади дослідження конституційного судочинства Франції» містить два підрозділи, метою яких є виявлення основних методологічних підходів у дослідженні трансформації моделі конституційного судочинства Франції та розкрито закономірності формування інститутів конституційного контролю в Австрії, Німеччині, Чехословаччині, Франції у контексті виявлення спільних засад їх становлення у європейській правовій традиції.

У **Підрозділі 1.1 «Методологічні підходи до дослідження конституційного судочинства»** обґрунтовується, що методологічну основу дослідження становить поєднання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, які забезпечують комплексне осмислення трансформації моделі конституційного судочинства Франції. Застосування системного методу дозволило розглядати Конституційну раду у взаємодії з інституціями П'ятої Республіки та європейськими органами, а синергетичний підхід дав змогу виявити ключові етапи еволюційних змін – від заперечення судового контролю до появи сучасного механізму пріоритетного питання конституційності після реформи 2008 року. Використання гуманістичного й аксіологічного підходів забезпечило аналіз практики Ради у контексті розвитку ціннісних засад французького конституціоналізму, зокрема принципів гідності, свободи, рівності та

фундаментальних принципів, визнаних законами Республіки (PFRLR), що відображено у дослідженнях Л. Фаворе, О. Жуанжана, А. Робло-Труазьє.

У межах спеціально-юридичних підходів ключовим є формально-юридичний метод, застосований для аналізу Конституції 1958 року, органічних законів та рішень Конституційної ради, що дозволило визначити структуру компетенції Ради та зміст «конституційного блоку». Історико-правовий метод дав змогу простежити генезис французької моделі – від революційного парламентаризму до становлення органу конституційної юрисдикції (М. Тропер, Д. Руссо). Значну роль відіграв і герменевтичний метод, який дозволив виявити особливості тлумачення принципів і норм Конституційною радою, включно із застосуванням застереження щодо тлумачення.

Визначення місця французької моделі у континентальній правовій традиції забезпечено за допомогою порівняльно-правового методу, що також дало змогу окреслити можливість адаптації окремих елементів до українського інституту конституційної юрисдикції. Міждисциплінарний підхід забезпечив залучення напрацювань теорії права, політичної науки, історії та міжнародного права, що дозволило розглядати Конституційну раду не лише як орган державної влади, а й як політико-правовий інститут, який формує стандарти прав людини та впливає на розвиток правопорядку в цілому.

Підрозділ 1.2 «Конституційне судочинство у системі європейської правової традиції» містить узагальнену практику формування конституційних судів у Європі, починаючи з утворення Австрійського Конституційного суду у 1919 році. Встановлено, що саме ця модель стала першою інституційно завершеною формою централізованого конституційного контролю, яка визначила подальший європейський розвиток. Її ключовими рисами стали спеціалізований орган із виключною компетенцією щодо контролю за конституційністю законів, абстрактний контроль та чітко окреслені процесуальні механізми.

Німецький конституційний розвиток розглядається від ранніх проявів конституційного контролю до створення Федерального конституційного суду, який став однією з найвпливовіших моделей у Європі. Окремо охарактеризовано досвід Чехословаччини, де, попри формальне створення Конституційного суду у 1920 році, механізм контролю залишався фактично недієздатним через політичні та процедурні обмеження.

Також у підрозділі окреслено поділ конституційного контролю на апріорний та апостеріорний, що є важливим для визначення місця Франції у європейській правовій традиції. Історично у Французькій Республіці здійснювався лише попередній (апріорний) контроль, тоді як наступний (апостеріорний) був запроваджений лише у 2008 році через механізм QPC, що суттєво змінило модель конституційної юрисдикції у цій державі.

Розділ 2 «Історичні форми та еволюція квазіконституційного контролю Франції до 1958 року» охоплює два підрозділи, що дозволяють

розкрити витoki ідеї конституційного контролю у Першій та Другій Республіках та показати, як парламентаризм та нормативізм Третьої і Четвертої Республік зумовили тривале заперечення цієї ідеї у Франції.

У підрозділі 2.1 «Витoki ідеї конституційного контролю у Франції: I – II Республіки» подається аналіз ранніх спроб формування контролю за законами у добу Першої та Другої Республік. Показано, що революційне уявлення про суверенітет парламенту та універсальність закону виключало будь-яку судову перевірку конституційності. У цей період у французькій доктрині активно обговорювалося питання меж законодавчої влади, і вже тоді формувалися погляди про необхідність підпорядкування закону вищим конституційним принципам.

Значний вплив на ці дискусії мали ідеї Сієса, сформульовані ще в добу Французької революції та напередодні Першої Республіки. Сієс наголошував на існуванні установчої влади як «вищої влади», яка стоїть над законодавцем, і тим самим заклав інтелектуальні передумови для подальших міркувань про межі закону та можливість його контролю.

Попри це, такі теоретичні підходи не були інституційно реалізовані. На практиці механізми контролю не формувалися: замість незалежного органу контролю діяли політичні органи та тимчасові революційні структури, які виконували радше політичні, аніж правові функції.

Підрозділ 2.2 «Вплив парламентаризму та нормативізму III – IV Республік на заперечення ідеї конституційного контролю у Франції» висвітлює пошуки та обмеження форм конституційного контролю у Третій та Четвертій Республіках. Третя Республіка характеризувалася стійкістю інституційної системи, а традиція парламентського суверенітету набула стійкого та глибоко укоріненого характеру. Закон продовжував розглядатися як вираз загальної волі та не підлягав жодному судовому контролю. Контроль за конституційністю мав у цей період радше політичну природу: Сенат/Президент виконували роль арбітражних інституцій. Водночас контроль за законністю зосередився у Державній раді, проте він мав виключно адміністративний характер і не стосувався діяльності парламенту.

У Четвертій Республіці зберігалася домінуюча позиція парламенту, яка навіть посилилася через часті зміни урядів та політичну нестабільність. Парламент нерідко делегував повноваження уряду повноваження на видання нормативних актів у формі декретів-законів, що фактично зосереджувало значний обсяг нормативних актів поза традиційною законодавчою процедурою. Попри певні спроби врегулювання взаємовідносин між гілками влади, юридичного механізму контролю за конституційністю законів так і не з'явилося.

Створений Конституційний комітет мав вузькі, формальні повноваження та фактично не був незалежною інституцією. Він здійснював лише поверхневу перевірку зовнішньої відповідності законів Конституції та фактично виконував функцію арбітражу між палатами парламенту. Його підпорядкованість парламенту, спосіб формування та відсутність автономії не давали підстав

вважати його органом конституційного контролю. Таким чином, у Третій і Четвертій Республіках ідея судового контролю залишалася нереалізованою, а система охорони Конституції мала суто політичний характер.

Розділ 3 «Становлення моделі конституційного судочинства П'ятої Республіки» за структурою охоплює чотири підрозділи, у яких послідовно розкриваються передумови створення Конституційної ради, формування її інституційно-процесуальної моделі, еволюція французької доктрини конституційності та гарантії незалежності цього органу.

Підрозділ 3.1 «Конституційна криза 1958 року та політико-правові передумови створення Конституційної ради» присвячений аналізу конституційної кризи 1958 року, яка стала наслідком хронічної нестабільності Четвертої Республіки та втрати керованості політичною системою. У цих умовах постала потреба у докорінній реформі державного устрою, що привело до підготовки нової Конституції під керівництвом Шарля де Голля та Мішеля Дебре. Конституція 1958 року була винесена на загальнонаціональний референдум і отримала демократичне схвалення, що забезпечило її політичну легітимність та відкрило шлях до створення нових інституцій, серед яких – Конституційна рада.

Політико-правові передумови створення Конституційної ради полягали у необхідності забезпечити баланс між класичним парламентаризмом та посиленою виконавчою владою. Конституція 1958 року запропонувала нову модель розподілу повноважень, яка поєднувала парламентську відповідальність уряду з розширеними функціями Президента Республіки. У цьому контексті Конституційна рада постала як інституційний посередник між парламентською та президентською легітимністю, що покликаний контролювати дотримання конституційних меж діяльності публічних органів та забезпечувати узгодження їхніх повноважень у межах правопорядку.

Запровадження Конституційної ради стало практичним втіленням концепції раціоналізованого парламентаризму, що спрямована на забезпечення стабільності уряду та впорядкування відносин між політичними інститутами, які були характерними для попередніх республік. Конституція 1958 року суттєво трансформувала інституційний баланс у Франції: посилила виконавчу владу, структурно визначила сферу закону, упорядкувала механізм делегування та ввела інститут конституційного контролю. Діяльність Конституційної ради підтвердила життєдіяльність і гнучкість цієї моделі, забезпечивши стабільність та ефективність політичної системи П'ятої Республіки.

Підрозділ 3.2 «Генезис та інституційно-процесуальні засади моделі Конституційної ради» зосереджений на віхових аспектах еволюції правового статусу Конституційної ради. Генезис Ради ґрунтується на поступовому формуванні у Франції моделі конституційної юрисдикції, що поєднала елементи адміністративної та політичної систем попередніх республік. На момент створення Рада отримала чітко окреслені повноваження, серед яких: контроль за проведенням президентських виборів, виборів депутатів і сенаторів, перевірка

дотримання процедури проведення референдумів, а також перевірка відповідності законів Конституції. Водночас її юрисдикція охоплювала лише закон, тоді як нормативні акти уряду не підлягали конституційному контролю. Саме тому французькі вчені розглядали Конституційну раду як «регуляторний орган», створений для нагляду за парламентом, а не як повноцінний судовий орган.

Інституційно-процесуальні засади Ради були закладені Конституцією 1958 року та подальшими органічними законами, які визначили склад Ради, порядок призначення членів, строки їхніх повноважень та внутрішню організацію роботи. Первинною формою контролю був апіорний контроль законів, що дозволяв запобігати появі неконституційних положень ще до їх промульгації. Еволюція Ради у напрямку реальної юрисдикції відбувалася поступово: вирішальними стали рішення 1971 року (справа про свободу асоціацій), яке розширило зміст «конституційного блоку», та рішення 1974 року – надання опозиції права звернення до Ради. Завершальним етапом інституційного становлення Конституційної ради стало запровадження механізму QPC, що дало змогу громадянам опосередковано ініціювати перевірку законів під час судових проваджень і фактично трансформувало Раду з органу «негативного законодавця» у «захисника» прав людини.

Окрему увагу приділено дослідженню повноважень Державної ради та Касаційного суду Франції як ключових органів, що забезпечують фільтрацію звернень і взаємодію з Конституційною радою у процедурі QPC. Крім того, проаналізовано механізм застереження щодо тлумачення як інструмент забезпечення узгодженості норм та передбачуваності конституційного контролю.

У підрозділі 3.3 «Французька доктрина «конституційності»: від Конституції 1958 року до сучасного розширеного блоку» досліджено доктрину «конституційного блоку» Франції як фундаментальну теоретико-правову конструкцію, що визначає сучасний зміст французького конституціоналізму. Проаналізовано її складові – Конституцію 1958 року, Преамбули 1946 і 1958 років, Декларацію прав людини і громадянина 1789 року, фундаментальні принципи, визнані законами Республіки (PFRLR), а також Екологічну хартію 2004 року. Попри різний юридичний характер цих актів, вони становлять єдине нормативне ціле, яке забезпечує аксіологічну наповненість та цілісність конституційної системи Франції. Обґрунтовано перехід французької моделі від формального до матеріального конституціоналізму, у межах якого цінності, принципи та доктринальні положення набувають нормативної сили через практику Конституційної ради.

Розкрито роль «конституційного блоку» у формуванні конституційної ідентичності Франції та у тому, як Конституційна рада забезпечує сталість основоположних цінностей держави. Завдяки цій доктрині тлумачення Конституції не обмежується її текстом, а ґрунтується також на принципах і актах, які мають конституційне значення. У роботі обґрунтовано можливість

використання подібного підходу в Україні через ідею широкого розуміння Конституції із врахуванням установчих актів державотворення та основоположних принципів, які формуються у практиці Конституційного Суду.

Підрозділ 3.4 «Інституційні та процедурні гарантії незалежності Конституційної ради» концентровано містить оцінку інституційної та процедурної незалежності Конституційної ради Франції на основі критеріїв, сформульованих Конституційним Судом України у власній практиці. Проаналізовано ключові параметри незалежності – порядок формування складу, строк повноважень, незмінюваність мандату, вимоги до кандидата, матеріальне забезпечення та гарантії діяльності членів інституції. Здійснено аналіз цих критеріїв у французькій моделі, що дало змогу визначити її сильні сторони (дев'ятирічний строк, ротаційність складу, стабільність мандату), так і проблемні аспекти (наявність членів *ex officio*, відсутність спеціальних вимог до кандидатів). Такий аналіз дозволив виокремити як ті елементи французької моделі, які можуть становити інтерес для України, так і ті, що потребують обережного ставлення або не підлягають запозиченню.

Окрема увага приділена питанню прозорості діяльності Конституційної ради та традиції відмови від оприлюднення окремих думок суддів, що пов'язана з доктриною Веделя. Така практика має як позитивні, так і негативні наслідки: сприяє колегіальності та уникненню конфліктів, але водночас звужує можливості для розвитку судової аргументації та публічної дискусії щодо прийнятих рішень. У сукупності виявлені риси французької моделі залишають простір для подальших наукових досліджень щодо оптимального забезпечення незалежності органів конституційної юрисдикції.

Розділ 4 «Конституційна рада як гарант основоположних прав людини» складається з трьох розділів, у яких послідовно розкрито захист фундаментальних конституційних принципів, особливості інтерпретації прав людини у юриспруденції Конституційної ради Франції та підходи цього органу до забезпечення балансу між індивідуальними правами й публічним інтересом.

У *підрозділі 4.1 «Захист фундаментальних конституційних принципів»* проаналізовано значення фундаментальних конституційних принципів як ключових орієнтирів сучасного французького правопорядку, що формують ціннісний вимір конституційного ладу. Показано, що у поєднанні з іншими елементами «конституційного блоку» ці принципи забезпечують єдність правової системи та визначають межі діяльності публічної влади. Особливу увагу приділено таким конституційним цінностям, як демократія, світськість, соціальна держава, незалежність, які у своїй сукупності утворюють ідентифікаційні межі французької правової системи.

Доведено, що розвиток окремих конституційних принципів у французькому правопорядку відбувався переважно завдяки правотворчій аргументації Конституційної ради. Зокрема, принцип братерства, який тривалий час не мав формального юридичного закріплення, набув нормативного

наповнення через практику Ради, насамперед у контексті міграційних та соціальних питань. Аналогічна динаміка простежується і щодо принципу поваги до людської гідності, який хоча й закріплений у Декларації прав людини і громадянина 1789 року, набув сучасного змісту через конституційну юриспруденцію, особливо у сферах біоетики, охорони здоров'я та пенітенціарного права.

Розкрито значення фундаментальних принципів, визнаних законами Республіки (PFRLR) та окреслено їхні джерела – насамперед Преамбулу Конституції 1946 року та Декларацію прав людини і громадянина 1789 року – та визначено критерії, яким має відповідати принцип, щоб бути визнаним таким, що має вищу юридичну силу. Французька конституційна система вже налічує понад десять PFRLR, сформованих через практику Конституційної ради, серед них – свобода асоціацій, свобода викладання, принцип юрисдикційної незалежності тощо. Є випадки відмови визнавати певний принцип як PFRLR (приклад – укладення одностатевих шлюбів). Показано роль цієї доктрини для забезпечення безперервності правової традиції Франції, оскільки через PFRLR Конституційна рада гарантує стабільність ключових цінностей, обмежуючи можливість їх зміни законодавцем.

У підрозділі 4.2 «Інтерпретація прав людини у юриспруденції Конституційної ради Франції» здійснено комплексне дослідження підходів до визначення прав людини в сучасній французькій та українській правових доктринах, що дозволило окреслити концептуальні рамки цього поняття та виявити спільні й відмінні акценти у теоретичному розумінні. Особливу увагу приділено міжнародному виміру, насамперед Загальній декларації прав людини 1948 року, яка розглядається як універсальне та базове джерело формування сучасного змісту прав і свобод у національних правопорядках. Показано, що саме універсальні стандарти прав людини створюють ціннісне підґрунтя, на якому розвивається французька конституційна юриспруденція, а доктринальні підходи слугують методологічною базою для їх інтерпретації.

Подальшу увагу зосереджено на аналізі практики Конституційної ради, яка виробила власну модель конституційного захисту, поєднавши нормативізм і ціннісний підхід у тлумаченні права. У цій моделі так звані класичні права отримують підвищений рівень охорони, соціальні права визнаються у межах широкої дискреції парламенту, а екологічні права набули самостійного конституційного статусу після включення Екологічної хартії 2004 року до конституційного блоку. Такий підхід демонструє, що саме Конституційна рада виступає ключовим органом формування сучасного змісту прав людини у французькому конституційному праві.

Узагальнивши доктринальні підходи та міжнародні стандарти, у дисертації запропоновано визначення прав людини як «гарантованих національним та міжнародним правом невідчужувані та універсальні можливості особи діяти у

межах власної гідності та свободи, які забезпечуються ефективними юридичними засобами».

Підрозділ 4.3 «Баланс індивідуальних прав і публічних інтересів у практиці Конституційної ради» включає аналіз підходів Конституційної ради до співвідношення індивідуальних прав і публічного інтересу як одного з основних вимірів конституційного контролю. Показано, що Рада здійснює перевірку законів насамперед щодо дотримання умов загального інтересу, який має бути чітко обґрунтований у самому законі або його пояснювальних документах. Особлива увага приділена тому, що загальний інтерес не має нормативного визначення у «конституційному блоці», однак відіграє роль конституційного стандарту, через який Рада оцінює межі втручання держави у сферу прав і свобод. У рамках цієї оцінки здійснюється встановлення зв'язку між переслідуваною метою та засобами, застосованими законодавцем.

Важливим елементом балансу між приватними та публічними інтересами є принцип пропорційності, який застосовується Конституційною радою як нормативний інструмент, незважаючи на його відсутність у тексті Конституції. Рада аналізує адекватність, необхідність і пропорційність обмежень, інколи проводячи повний контроль пропорційності, а в окремих випадках – обмежену перевірку на предмет явної непропорційності. Через застосування принципу пропорційності та оцінку загального інтересу Конституційна рада формує збалансований підхід до захисту індивідуальних прав, прагнучи поєднати гарантії свободи особи з вимогами публічної безпеки, соціальної політики та інших сфер, у яких втручання держави є необхідним у демократичному суспільстві.

Розділ 5 «Конституційна реформа 2000-х років і трансформація моделі конституційного контролю» складається з п'ятих підрозділів, у яких послідовно розкрито теоретичні засади та практичні аспекти конституційної реформи 2008 року у Французькій Республіці, проаналізовано інституційні наслідки останньої, висвітлено механізм пріоритетного питання конституційності (QPC) та його роль у захисті прав, розглянуто вплив європейської інтеграції на розмежування повноважень між національними та наднаціональними органами, а також окреслено можливості запозичення французького досвіду для подальшого розвитку української моделі конституційного контролю.

У підрозділі 5.1 «Конституційна реформа та конституційний перегляд: теоретичні засади та реалізація у Французькій Республіці» розкрито теоретичні засади та практичну реалізацію двох ключових понять французького конституціоналізму – конституційної реформи та конституційного перегляду, а також їхню відмінність за обсягом, змістом та юридичними наслідками. Показано, що конституційна реформа є ширшим поняттям, яке охоплює як внесення змін до тексту Конституції, так і глибші інституційні трансформації, здійснені через спеціальні закони або практику Конституційної ради (зокрема, у

сфері прав людини та функціонування органів влади). Натомість конституційний перегляд у вузькому значенні передбачає внесення змін до тексту Конституції відповідно до встановленої процедури (ст. 89 Конституції Франції), а також містить певні сутнісні обмеження, зокрема щодо територіальної цілісності та республіканської форми правління. У підрозділі підкреслено, що Франція, подібно до України, визначає «ядро» конституції, яке не може бути переглянута, що забезпечує стабільність основоположних цінностей і захист від політичного впливу.

Окрему увагу приділено реформі 2008 року, яка поєднала елементи формального перегляду й інституційної модернізації, змінивши систему державних органів, розширивши повноваження парламенту, перерозподіливши роль Президента Республіки та посиливши механізми захисту прав людини. Сучасний французький конституціоналізм базується на поєднанні юридично формалізованих процедур перегляду та широкої концепції реформи, яка охоплює еволюцію інститутів, практики Конституційної ради та зміцнення демократичних гарантій.

Підрозділ 5.2 «Інституційні наслідки реформи 2008 року: роль Парламенту, Президента та Конституційної ради» містить аналіз ключових інституційних змін, що запроваджені конституційною реформою 2008 року у Франції, та їхній вплив на баланс влад і функціонування Конституційної ради. Реформа істотно трансформувала роль парламенту, Президента Республіки та Конституційної ради, спрямовуючи систему урядування у бік більшої рівноваги та контролю.

Розкривається посилення парламенту, зокрема через зміну формування порядку денного, обмеження можливості уряду та Президента нав'язувати пріоритети («невідкладні» законопроекти), розширення контролю парламенту над військовими операціями та урядовими ініціативами, а також підвищення якості законотворчого процесу. Крім того, аналізується нова конфігурація повноважень Президента, особливо в аспекті надзвичайних повноважень (ст. 16 Конституції), де реформа встановила додаткові механізми контролю з боку Конституційної ради. Підкреслюється, що Президент Франції після реформи має більше автономії у сфері надзвичайного режиму, ніж Президент України, але водночас підзвітний Конституційній раді.

Досліджено роль Конституційної ради у напрямку її розширення, як арбітра між гілками влади та гаранта конституційності дій Президента й парламенту. Особливу увагу приділено новій її компетенції контролю за тривалістю надзвичайного стану та можливості реагувати на дії Президента шляхом офіційного звернення. Реформа 2008 року не лише модернізувала механізми взаємодії та стримувань, але й сформувала сучасну модель балансування між Президентом, парламентом і Конституційною радою, яка може бути корисною для удосконалення української системи конституційного контролю.

У підрозділі 5.3 «Механізм пріоритетного питання конституційності (QPC) та його роль у захисті прав» розкрито значення механізму пріоритетного питання конституційності (QPC), запровадженого реформою 2008 року, який започаткував у Франції інститут наступного (апостеріорного) контролю конституційності. QPC надає будь-якій особі, що бере участь у судовому процесі, право оскаржити чинні положення закону, якщо вона стверджує, що вони порушують гарантовані Конституцією права і свободи.

Заява про QPC подається в межах звичайного судового спору. Суд першої інстанції перевіряє три умови прийнятності: положення закону застосовується у конкретній справі; раніше Конституційна рада не визнавала це положення конституційним у тій самій редакції; порушене конституційне питання є «серйозним» або має «новий характер». Якщо ці умови виконано, суд передає заяву до вищого суду відповідної юрисдикції. Касаційний суд (для судів загальної юрисдикції) та Державна рада (для адміністративних судів) виконують функцію фільтрів. Їх завдання: здійснювати повторну перевірку вказаних трьох умов прийнятності QPC та вирішувати, чи слід передавати заяву до Конституційної ради. Для цього у них є строк до трьох місяців. Цей механізм «судових фільтрів» захищає Конституційну раду від надмірного навантаження й запобігає зловживанням.

Отримавши QPC, Рада має три місяці для ухвалення рішення, у якому перевіряє відповідність положення закону Конституції Франції, включно з преамбулою та конституційним блоком. Якщо норма визнається неконституційною, її застосування припиняється – інколи негайно, а інколи з відтермінуванням для уникнення юридичних «надмірних наслідків».

QPC став ефективним механізмом охорони Конституції, що спрямований на індивідуалізацію конституційного правосуддя та посилення захисту прав людини. У широкому сенсі цей механізм доповнює французьку систему охорони конституційності, оскільки поєднує судовий фільтр, безпосередній доступ особи та остаточний конституційний контроль.

У підрозділі 5.4 «Забезпечення конституційних гарантій в умовах європейської інтеграції: розмежування повноважень національних та наднаціональних органів» досліджено яким чином Конституційна рада Франції забезпечує збереження конституційних гарантій у контексті поглиблення європейської інтеграції, зокрема у відносинах між французьким правопорядком та правом Європейського Союзу. Показано, що Конституційна рада традиційно утримується від прямого контролю відповідності законів міжнародним договорам та актам ЄС, оскільки вважає такі питання сферою компетенції звичайних судів. Її роль полягає у забезпеченні дотримання Конституції Франції як найвищої юридичної норми, включно з тими положеннями, що визначають «конституційну ідентичність».

На прикладі практики Ради після реформи 2008 року показано, що діалог між Конституційною радою та Судом ЄС залишається обмеженим, однак Рада

здійснює контролюючі функції у тих випадках, коли імплементація права ЄС може порушувати конституційні принципи національного правопорядку. Йдеться про так званій «контроль умовності», що здійснюється через перевірку відповідності закону, який транспонує директиву ЄС, вимогам конституційної ідентичності. Якщо порушення очевидне, Рада може заблокувати набрання законом чинності без звернення до Суду ЄС.

Зміст підрозділу свідчить про те, що Конституційна рада не протиставляє Конституцію Франції праву Європейського Союзу, а прагне забезпечити баланс між національним суверенітетом та міжнародними зобов'язаннями. Французький підхід демонструє модель, де захист конституційних гарантій співіснує з інтеграційними процесами, не забезпечуючи примату права ЄС, але зберігаючи межі, що впливають із «конституційного ядра».

Підрозділ 5.5 «Український вектор розвитку конституційного контролю: можливі запозичення французького досвіду» містить узагальнення результатів порівняльно-правового аналізу та обґрунтовано можливості адаптації окремих елементів французької моделі конституційного контролю до національних правопорядків, зокрема в українських умовах, з урахуванням завдань розвитку інститутів конституційної юрисдикції. Порівняльний аналіз показує, що попри спільну спрямованість на захист прав людини та верховенство Конституції, процедури QPC у Франції та української конституційної скарги суттєво відрізняються за фільтраційними механізмами, строками та юридичними наслідками рішень.

В Україні відсутній незалежний механізм попереднього фільтрування звернень, оскільки скарга одразу надходить до КСУ. Навіть за наявності стадії попередньої перевірки суддею-доповідачем, вона не виконує справжньої фільтраційної функції, що призводить до перевантаження Суду та надмірного формалізму. На відміну від французької моделі, де діє дворівнева система фільтрів, в Україні відсутній інструмент професійної оцінки допустимості. У цьому контексті обґрунтовується доцільність створення у КСУ спеціальної Фільтраційної колегії за аналогією з практикою Франції.

Окрему увагу приділено процесуальним строкам: пропонується конкретизувати часові межі на кожній стадії розгляду скарги, тоді як чинна норма про «до шести місяців» є надто загальною. Крім того, в Україні неможливим видається запровадити французьку модель автоматичного перегляду справ після визнання норми неконституційною, однак з урахуванням французького досвіду доцільно передбачити процесуально врегульовану можливість індивідуального перегляду. Такий механізм дозволив би у виняткових випадках поновлювати провадження, якщо неконституційність норми істотно вплинула на права заявника, поєднуючи захист особи із збереженням правової визначеності.

ВИСНОВКИ

1. На основі теоретико-правового аналізу моделі конституційного судочинства Франції із використанням комплексного методологічного підходу, узагальнено європейську традицію створення судів конституційної юрисдикції після Другої світової війни та виснувано, що модель конституційного контролю у Франції є несхожою з іншими зразками, що з'явилися під впливом концепції Ганса Кельзена, зокрема, Німеччини, Італії тощо. Такі особливості здійснення французького конституційного судочинства Франції були обумовлені історичною спадщиною, зокрема, суверенітетом парламенту та абсолютністю закону.

2. З'ясовано еволюцію конституційного судочинства, починаючи з Революції 1789 року та утворення Першої Республіки у Франції (1792 р.) до сучасності. Порівняльний аналіз моделей Першої, Другої, Третьої та Четвертої Республік показав стійке несприйняття механізму перевірки закону на предмет відповідності Конституції через укорінення ідеї універсальності закону як вияву народної волі. Виявлено фактичну відсутність органів конституційної юрисдикції до утворення П'ятої Республіки у 1958 році. Попри наведене, на теоретичному рівні ідеї запровадження перевірки закону на конституційність існували у тогочасному правопорядку, зокрема, у I-II Республіках (Е.-Ж. Сісс), частково вони були втілені при наполеонівських режимах. У період Третьої Республіки ідея суверенітету парламенту глибоко вкорінилася та була успадкована Четвертою Республікою. Через урядову нестабільність Четвертої Республіки контроль за конституційністю, що покладався на Конституційний комітет, мав лише формальний вигляд, адже полягав у перевірці зовнішньої відповідності законів Конституції.

3. Дослідження засвідчило, що у Франції саме промудрація розмежує такі види контролю як попередній (a priori) та наступний (a posteriori). Загальна відмінність між двома видами контролю полягає у меті: апіорі передбачає запобігання вступу у силу неконституційної норми, натомість апостеріорі – вилучення неконституційної норми з правопорядку держави. Після реформи 2008 року у Франції конституційна юрисдикція стала частиною «європейської схеми», запровадивши апостеріорний контроль, який засвідчив перехід від формалістської до правозахисної моделі – гарантування прав людини.

4. Виокремлено ключові етапи становлення Конституційної ради як «справжнього охоронця» Конституції та захисника прав людини, що ілюструють відповідні рішення Ради, які вплинули на формування матеріального, сутнісного конституційного права, пом'якшивши формалістський підхід. Йдеться, у першу чергу, про рішення від 16 липня 1971 року, яким Рада значно розширює свої можливості для внутрішнього контролю за законом та надає пріоритет захисту особистих прав, створивши «блок конституційності»; рішення від 29 жовтня 1974 року, яким збільшились коло суб'єктів звернення до Ради (таке право отримали також шістдесят депутатів або шістдесят сенаторів); рішення від 27 липня 1994

року, у якому проголошено принцип поваги до людської гідності конституційним (його виведено з Преамбули 1946 року). Крім того, можна називати десятки рішень Ради, якими вона послідовно розширювала свої повноваження щодо захисту прав людини. Спільними рисами цих рішень є широке тлумачення Конституції та активна правотворчість – Рада формує нові принципи, що не містяться у законах. По суті Рада розглядає Конституцію як живий організм, а не формалізований нормативний акт. Натомість, КСУ ще не має сталої доктрини, подібної до французької, хоча ним прийнято окремі рішення, якими він формує певні підходи та демонструє тенденції до еволюції.

5. Одним із способів забезпечити застосування закону відповідно до конституційних положень є застереження щодо тлумачення, який у Франції, використовується Конституційною радою. Виходячи за межі бінарної схеми прийняття рішень, Рада може залишити законодавче положення конституційним, визначивши при цьому певні умови. Натомість в Україні подібний інститут відсутній. Попри те, що у певних своїх рішеннях КСУ висловлював авторитетне тлумачення, вони мають значення певного уточнення, і не є умовою для збереження норми у силі. Доцільно запровадити такий інститут в Україні, що надасть можливість не скасовувати норму, яка формально відповідає Конституції, а виробити певний спосіб її розуміння та застосування. Іншими словами, це можливість «урятувати» норму за допомогою тлумачення (можливо за певних умов, чи відтермінування тощо), адже просте скасування норми виглядає досить радикально. Такі зміни сприятимуть гнучкості конституційного контролю, кращому діалогу з законодавцем та забезпеченню вимог правової визначеності.

6. Блок конституційності – поняття, яке Конституційна рада у рішенні від 1971 року витлумачила таким чином, що знайшла для себе можливість здійснювати перевірку законів не лише Конституції 1958 року, а й широкого кола джерел, у яких закріплені права людини: Преамбула до Конституції 1946 року, Декларація прав людини і громадянина 1789 року, фундаментальні принципи, визнані законами Республіки, Екологічна хартія 2004 року. Іншими словами, цей блок є ядром для оцінки конституційності законів, зокрема щодо прав і свобод. Подібний підхід буде вдалим і в Україні. Хоча КСУ не має сформульованого концепту блоку норм, що можуть стати джерелами конституційності, але сама Конституція містить положення про міжнародні договори, у ній передбачається обов'язкова сила рішень КСУ, а Преамбула містить ряд ціннісних орієнтирів – гідність, права людини тощо. Відповідно, запровадження блоку конституційності у нашій державі розширило б розуміння Конституції, надавши такої ж юридичної сили, до прикладу, Акту проголошення незалежності, усталеним принципам чи навіть рішенням самого КСУ.

7. Порівняльний аналіз засвідчив, що модель конституційного контролю в Україні є більш відкритою, бо передбачає прямий доступ громадян до Конституційного Суду через інститут конституційної скарги. Натомість

французька модель через механізм QPC діє через систему фільтрів та не передбачає прямого звернення громадянина, що обмежує індивідуальний доступ до Ради, але, попри це, присутні гарантії стабільності й зменшено ризик зловживань. У підсумку, ефективність контролю залежить не лише від моделі звернення, а й від незалежності органу конституційної юрисдикції, якості розгляду та довіри до нього з боку громадськості. Український механізм має потенціал, але потребує інституційного зміцнення.

8. Принцип незалежності суддів, сформульований судовою практикою ЄСПЛ, не лише діє, а й змістовно розширюється у французькому конституційному судочинстві. Попри наведене, факт незалежності членів Ради істотно критикується, адже призначення суддів не є достатньо прозорим та незалежним від інших гілок влади, зокрема, виконавчої. У цьому контексті важливого значення набуває тенденція до обмеження або виключення статусу колишніх Президентів Республіки як членів *ex officio*, що розглядається як крок до посилення інституційної автономії та нейтральності органу.

Серед позитивного досвіду слід виокремити встановлений строк повноважень Ради разово на дев'ять років, що сприяє ефективності її функціонування. Оновлення членів Ради кожні три роки (ротація) забезпечує стабільність функціонування Ради без необхідності повного перезавантаження складу, що потенційно знижує політичну вразливість інституції. Пропонуємо аналогічні зміни до функціонування КСУ, а саме періодичне оновлення суддів, що дозволило б уникнути кризових ситуацій (до прикладу, коли Суд працює неповним складом через затримки з призначенням) та підтримати стабільність й рівновагу КСУ у цілому.

9. Французька доктрина продовжує реформувати Конституційну раду, пропонуючи, по-перше, змінити назву з «Ради» на «Суд», по-друге, передбачити обов'язкову наявність юридичної кваліфікації як умову призначення її членів; по-третє, встановити максимальний вік для членів Суду; по-четверте, під час наступного призначення – оголосити відкритий публічний конкурс, вимагати надання правової експертизи тощо. Крім того, необхідно внести зміни до Постанови від 7 листопада 1958 року, яка регулює Органічний закон про Конституційну раду, зокрема, чітко визначити поняття конфлікту інтересів та встановити зобов'язання щодо декларування майнового стану тощо.

10. Окремі думки суддів, можливість опублікувати які мають судді усіх європейських судів, у тому числі судді КСУ, є проявом правової визначеності та демонстрування плюралізму правових підходів. Але у Франції інститут окремої думки відсутній, що зумовлено прагненням не допустити зменшення авторитетності рішень. Попри спроби змінити ситуацію (зокрема у 2023 році), «доктрина Веделя», що полягає у негативному сприйнятті окремих думок суддів, глибоко укорінилася у систему.

11. У дисертації підтверджено, що захист фундаментальних конституційних принципів є основною функцією конституційних судів, адже дія

конституційних принципів лімітує владу та забезпечує стабільність правопорядку. Порівняльний аналіз джерел походження принципів, їх ролі у системі права та практики органів конституційної юрисдикції Франції та України дозволив виокремити ряд відмінностей, зокрема: у Французькій Республіці Рада опирається на ширший склад джерел, ніж в Україні; посилена роль Конституційної ради Франції у розкритті змісту конституційних принципів та їх фактичного конструювання (прикладом слугують такі як принцип братерства, принцип людської гідності тощо), на відміну від України, де такий підхід відсутній, проте розширене розуміння Конституції в Україні дозволило б перевіряти закон на відповідність не лише конституційному тексту, а й абстрактним принципам як таким.

12. Виявлено, що французька правова доктрина виходить із універсалістського підходу до прав людини, у основі якого Декларація прав людини і громадянина 1789 року, натомість українська доктрина перебуває у процесі становлення, адже дефініції прав людини коливаються від елементів природного права до європейських стандартів.

13. Відсутність упорядкованого каталогу прав людини у французькій Конституції та наявність блоку конституційності та, враховуючи, що певні змістовні аспекти прав впливають із принципів права, доцільно розглядати права людини у вигляді інтерпретацій, які розвинулися у результаті судової практики Конституційної ради. До прикладу, таке право як право на особисту недоторканість розглядається Радою як фундаментальна конституційна цінність, що охоплює не лише питання позбавлення волі, а й усі форми обмеження свободи, включно з триманням під вартою, затриманням тощо. При розгляді права на гідну смерть Конституційна рада Франції утвердила правову допустимість припинення штучного підтримання життя у окремих випадках, водночас встановивши високі процесуальні стандарти захисту прав пацієнтів, зокрема й тих, хто не здатен самотійно висловити свою волю. Це вказує на наявність балансу між правом на життя та гідністю, а також реалізацію права на ефективний засіб правового захисту у складних біоетичних справах.

Соціальні права у Французькій Республіці розглядаються як складова конституційної ідентичності соціальної держави, гарантованої Преамбулою до Конституції 1946 року, тобто Конституційна рада не лише формально визнає права з Преамбули, а інтерпретує їх у світлі ідеї соціальної держави. Реалізація соціальних прав допускає балансування між публічним інтересом, фінансовими можливостями держави та принципом рівності із широким розсудом законодавця. Рада своєю практикою підтверджує наявність соціальних прав, але не розглядає їх як абсолютні.

Екологічні права на прикладі права на охорону здоров'я та навколишнього середовища, які вважаються рухомими принципами, значною мірою залежать від наукових даних, які доволі змінні через те, що Конституційній раді важко мати постійну позицію з цього питання. Законодавець повинен забезпечити захист

здоров'я та навколишнього середовища відповідно до конституційних вимог, оскільки прийняття та застосування законів не мають постійного характеру, ідентичного характеру Конституції.

14. Розглянуто певні права людини через призму пошуку Конституційною радою балансу між публічним інтересом та індивідуальними правами. Оскільки поняття «публічного (загального) інтересу» не має чіткого визначення у законодавстві, судді самостійно встановлюють його зміст та перевіряють пропорційність між цілями та засобами їх досягнення. Якщо законодавець справді переслідував загальний інтерес, то суддя зважає, чи обрана міра є збалансованою у контексті з обмеженням прав. Підтверджено, що Конституційна рада застосовує доктрину пропорційності, перевіряючи не лише легітимність мети, а й адекватність та необхідність обмежувальних заходів у рішеннях, що стосуються: режиму надзвичайного стану, приватного життя та захисту персональних даних, цифрових прав та свободи вираження поглядів тощо. Висновано, що Конституційна рада у своїй практиці демонструє збалансований підхід до захисту індивідуальних прав у контексті публічного інтересу, прагнучи узгодити конституційні права й свободи з викликами соціальної політики та безпеки.

15. Доведено відмінність між поняттями «конституційна реформа» та «конституційний перегляд», використовуючи досвід Французької Республіки. Визначено, що конституційна реформа є ширшим поняттям як за обсягом та змістом, так і за формою реалізації. Реформа може включати як формальні зміни до тексту Конституції, так і глибші інституційні трансформації. Натомість конституційний перегляд передбачає внесення змін до конституційного тексту відповідно до чітко встановленої процедури (ст. 89 Конституції Франції, ст. 157 Конституції України). Підтверджено, що певні положення, які становлять «ядро» Конституції не підлягають перегляду (ст. 157 Конституції України: обмеження або скасування прав людини, територіальна цілісність та форма правління; п. 4 і 5 ст. 89 Конституції Франції: цілісність території та республіканська форма правління). Такий підхід засвідчує прагнення і Франції, і України зберігати засадничі конституційні цінності від потенційного тиску з боку політичних сил.

16. Обґрунтовано доцільність використання французького досвіду реформування інституцій для України, зокрема, у контексті змін у роботі парламенту доцільно: реформувати формування порядку денного, зменшивши вплив уряду та Президента, зокрема, через так звані «невідкладні» законопроекти; розмежувати нормативну компетенцію та гарантії її дотримання; залучити парламент до ухвалення рішення про продовження військових операцій, що збереже баланс влад, адже в Україні питання військової політики зосереджені у виконавчій вертикалі; впровадити незалежну попередню оцінку урядових ініціатив та посилення якості законодавчого процесу.

17. Розкрито особливості взаємодії Конституційної ради та Президента Республіки у аспекті організації та проведення виборів глави держави, а також

можливості Президента призначати трьох членів Ради, бути суб'єктом звернення до неї. Після реформи 2008 року Конституційна рада може здійснювати контроль за тривалістю дії надзвичайного режиму, який оголошує Президент (ст. 16 Конституції). Виснувано, що у питаннях надзвичайних повноважень, Президент Франції має більше автономії, ніж Президент України, адже у нашій державі запровадження таких заходів потребує обов'язкового схвалення парламенту.

18. Підкреслено значення появи механізму пріоритетного питання конституційності (QPC), яке також запроваджене реформою 2008 року, що призвело до появи наступного (апостеріорного) контролю у Франції (ст. 61-1 Конституції Франції). Це право будь-якої особи, яка бере участь у судовому процесі, стверджувати, що законодавче положення порушує її права та свободи, гарантовані Конституцією. Підкреслено, що лише «законодавче положення», тобто уже оприлюднені положення звичайних та органічних законів, а також законодавчі положення «законів країни» Нової Каледонії, може бути оскаржено через QPC. Така заява розглядається судом першої інстанції та за умов, визначених законом, направляється до Державної ради чи Касаційного суду, а ті, в свою чергу, продовжують детальніше вивчати порушене питання і вирішувати, чи слід передавати заяву до Конституційної ради (так звані «судові фільтри»), що дозволяє запобігти зловживанням та захистити Раду від перевантаження.

19. На прикладі Франції досліджено проблеми співвідношення національного та наднаціонального виміру захисту прав людини, зокрема, з Європейським Союзом. Після конституційної реформи 2008 року у Франції як у Сенаті, так і в Асамблеї було створено комітети, що займаються питаннями у сфері європейської інтеграції, проте діалог між Судом ЄС та Конституційною радою є мінімальним. Йдеться про «контроль умовності», який у Французькій Республіці здійснюється звичайними судами, а не Конституційною радою. Конституційна рада Франції у своїй практиці виходить з того, що закон, який транспонує директиву ЄС, не повинен порушувати конституційну ідентичність Франції, а якщо така невідповідність очевидна, Рада може відмовити у його проголошенні, не звертаючись до Суду ЄС за попереднім тлумаченням. Доводиться, що Конституційна рада не оцінює зміст норм Європейського Союзу, якщо не йдеться про явне порушення конституційного ядра. Обґрунтовується, що ідентичність у французькій інтерпретації не суперечить ідеї європейської інтеграції, а, навпаки, забезпечує баланс між суверенітетом та зобов'язаннями перед Європейським Союзом.

20. Повітряльний аналіз процедур, предмета, критеріїв конституційного контролю та юридичної сили рішень свідчить, що Франція виробила внутрішньо узгоджену модель апостеріорного контролю, яка поєднує гнучкість судового діалогу з нормативною чіткістю. В Україні конституційна скарга продовжує еволюціонувати, проте потребує більшої процесуальної впорядкованості, чіткості строків та підвищення обов'язковості рішень КСУ у правозастосуванні.

Це створює методологічне підґрунтя для подальшого осмислення «українського вектора» рецепції французьких інституційних рішень.

21. Конституційна скарга в Україні та пріоритетне питання конституційності у Франції спрямовані за забезпечення верховенства Конституції та ефективного захисту прав людини, проте їх процедурна конструкція та правові наслідки різняться. Результати порівняльного аналізу обидвох інститутів дозволили виробити низку рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства про конституційну скаргу. В Україні конституційна скарга одразу потрапляє до КСУ, без фільтрування, навіть попри те, що судді-доповідачі у сенатах здійснюють попередній розгляд на відповідність критеріям допустимості, фактично вони не вважаються фільтрами через те, що самі вони є частиною КСУ. Пропонуємо запровадити в Україні систему фільтрування за аналогією з французькою моделлю, адже це дозволить розвантажити суддів КСУ та забезпечить професійну оцінку доцільності розгляду певного питання. Модель попереднього фільтрування може виглядати так: створюється Фільтраційна колегія у межах самого КСУ, що дозволить зробити конституційне правосуддя більш ефективним, знизить рівень формалізму та ще більше наблизить українську модель до європейських стандартів. У свою чергу, пріоритетне питання конституційності у Франції буквально інтерговано у судовий процес, тобто рішення Конституційної ради автоматично впливає на справу, зупиняючи її до моменту вирішення QPC, в нашій державі механізм автоматичного перегляду справ, де була застосована неконституційна норма, відсутній.

Обґрунтовано доцільність запровадити чітко визначений строк розгляду конституційної скарги Конституційним Судом України. Хоча у Законі «Про КСУ» є норма, що передбачає строк розгляду до шести місяців, пропонуємо, з урахуванням французького досвіду, передбачити конкретні процесуальні строки для кожного етапу розгляду справи. Така деталізація сприятиме підвищенню передбачуваності конституційного правосуддя.

Французький досвід запровадження QPC доводить, що ефективність конституційної скарги визначається не лише обсягом доступу до Суду, а насамперед якістю процедурної організації та рівнем інституційної взаємодії судів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

Статті в періодичних фахових наукових виданнях України:

1. Бадида А. Ю. Соціальні права у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2019. № 9. С. 141–153. DOI: 10.33498/loiu-2019-09-141.
2. Бадида А. Ю. Соціальні права у системі фундаментальних прав людини. *Право України*. 2019. № 11. С. 272–280. DOI: 10.33498/loiu-2019-11-272.

3. Лемак В. В., Бадида А. Ю. Тлумачення права: проблеми визначення поняття, складу, практичної потреби. *Публічне право*. 2019. № 4. С. 133–143.
4. Тегза А., Бадида А. Обов'язкова вакцинація на тлі людської свободи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 3. С. 32–37.
5. Бадида А. Ю. Колабораціонізм у Франції 1940–1944 років та його оцінки: чи можливі уроки для України? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 72: ч. 1. С. 7–10. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.1>
6. Бадида А. Ю., Болдижар С. М. Модель конституційного нагляду в ІV республіці у Франції: реальна охорона Конституції чи швидкий параліч інституційної системи держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. Вип. 5. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.1>
7. Бадида А. Ю. Механізм пріоритетного питання конституційності у Французькій республіці. *Право України*. 2023. Вип. 7. С. 152–158. DOI: [10.33498/losh-2023-07-152](https://doi.org/10.33498/losh-2023-07-152).
8. Бадида А. Ю. Захист фундаментальних конституційних принципів у Французькій Республіці. *Право України*. 2024. № 5. С. 111–118. DOI: [10.33498/losh-2024-05-111](https://doi.org/10.33498/losh-2024-05-111).
9. Бадида А. Ю. Братерство у Французькій Республіці: сутність та застосування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 20–23. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.1>.
10. Бадида А. Ю. Захист персональних даних крізь призму права на приватність: французький досвід. *Право України*. 2024. № 8. С. 115–121. DOI: [10.33498/losh-2024-08-115](https://doi.org/10.33498/losh-2024-08-115).
11. Бадида А. Ю. Застереження щодо тлумачення: досвід Конституційної ради Французької республіки. *Прикарпатський юридичний вісник: наук.-практ. фаховий збірник наукових праць*. 2024. Вип. 5 (58). С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v5.2024.1>.
12. Бадида А. Ю. Державна рада та Касаційний суд у ролі квазіконституційних органів у Французькій Республіці. *Приватне та публічне право*. 2024. № 4. С. 3–6. DOI: [10.32782/2663-5666.2024.4.1](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.4.1)
13. Бадида А. Ю. Інтернет та свобода вираження поглядів: судова практика Конституційної ради Французької Республіки. *Публічне право*. 2024. № 4 (56). С. 5–11. DOI: [10.32782/2306-9082/2024-56-1](https://doi.org/10.32782/2306-9082/2024-56-1).
14. Бадида А. Ю. Інститут Президента у Французькій Республіці та Україні: пошук ідеального зразка. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2025. Том 12. № 1 (45). С. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.45.009>.
15. Бадида А. Ю. Парламентська складова конституційної реформи 2008 року у Франції: досвід для України. *Держава і регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 190–194.

16. Бадида А. Ю. Нормативізм як науковий підхід: французька інтерпретація. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С. 311–316. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.43>.
17. Бадида А. Ю. Кінець життя і межі права: феномен глибокої сесії у Франції. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 848–853. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.124>.
18. Бадида А. Ю. Відсутність конституційного контролю: між нормативізмом і парламентаризмом у французькій правовій традиції (1792–1958). *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 531–535. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.72>.
19. Бадида А. Ю. Концепт конституційної ідентичності та межі інтеграції у рішеннях Конституційної ради Франції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 4 (1). С. 160–164. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.25>.
20. Бадида А. Ю. Екологічні права у судовій практиці Конституційної ради Французької Республіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 12–14. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/1>.
21. Бадида А. Ю. Ракурси правової аргументації: Конституційна рада Франції vs ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 338–341. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/75>.
22. Бадида А. Ю. «Конституційна реформа» vs «конституційний перегляд»: від теорії до практики. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15883442>.
23. Бадида А. Ю. Особливості французького конституційного судочинства через тріаду наукових підходів: аксіологічного, інституціонального та герменевтичного. *Право України*. 2025. № 6. С. 114–122. DOI: [10.33498/loiu-2025-06-114](https://doi.org/10.33498/loiu-2025-06-114).
24. Бадида А. Ю. Поняття прав людини у французькій та українській доктрині. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 134–138. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.16>.
25. Бадида А. Ю. «Пріоритетне питання конституційності» vs «конституційна скарга»: у пошуку ефективності інститутів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2025. Випуск 90: частина 1. С. 213–218. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.27>.
26. Бадида А. Ю. Вплив строку повноважень на незалежність органів конституційної юрисдикції: теоретико-правовий і порівняльний аналіз. *Право України*. 2025. № 7. С. 113–121. DOI: [10.33498/loiu-2025-07-113](https://doi.org/10.33498/loiu-2025-07-113).

Статті в зарубіжних наукових виданнях:

27. Marija V. Mendzhul, Andrianna Yu. Badyda, Yuliia I. Fetko, Roman M. Fridmanskyu, Viktoriia I. Fridmanska. Eutanasia: legal regulation in European

countries and prospects for legalization in Ukraine. *Laplage em Revista*. Vol.7. № 3, Sept.-Dec. 2021, p. 479–486. ISSN: 2446622

28. Andrianna Badyda, Oleh Pankevych. The Principle of the Welfare State through the Prism of Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine. *International Journal of Research in Social Sciences*. Vol. 14 Issue 12, Dec 2024. P. 6–14. ISSN: 2249-2496 Impact Factor: 7.081 UGC Approved Journal Number: 48887.

29. Andrianna Badyda. A priori and a posteriori control: french modification. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 5. P. 13–16. ISSN 1339-7915.

Одноосібна монографія:

30. Бадида А. Ю. Конституційний контроль у Французькій Республіці: теоретико-правовий вимір : монографія. Ужгород : РІК-У. 2024. 388 с.

Статті в періодичних наукових виданнях, які індексуються в наукометричних базах Web of Sciences та Scopus:

31. Buletsa S., Zaborovsky V., Chepys O., Badyda A., Panina Yu. Obligations to indemnify damages inflicted by maiming and other personal injuries including death: theoretical and practical issues (review). *Georgian Medical News*. 2019. № 9 (294). P. 156–165 (*Scopus*).

32. Victor I. Checherskiy, Andrianna Yu. Badyda, Vadym M. Roshkanyuk, Anatolii Yo. Herych. Reproductiven Rights and Implemintation of the Right to Human Life. *Weadomosci Lekarskie*. Volume LXXV. Issue 10. October 2022. P. 2531–2535 (*Scopus*).

33. Fridmanskyu R. M., Badyda A. Yu., Pifko O. O. Ihor Yu. Dir. Human rights in the context of transhumanist medicine: ethical and legal aspects. *Weadomosci Lekarskie*. 2024. № 77(9). P. 2077–2082 (*Scopus*).

34. Vitaliy M. Herzanych, Andrianna Yu. Badyda, Nadiya V. Buletsa, Mykhailo M. Lopit. Ethical and legal principles of biomedical research. *Weadomosci Lekarskie*. Volume LXXVIII. Issue 4. April 2025. P. 943–948 (*Scopus*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

35. Бадида А. Ю. Захист соціальних прав засобами конституційного контролю: особливості досвіду Угорщини. *Закарпатські правові читання* : Матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 19–21 квітня 2018 року). Т.2. Ужгород. 2018. С.45–50.

36. Туряниця В. В., Гартман М. Т., Бадида А. Ю. Фактори, що зумовили появу нового, четвертого покоління прав, їх основні складові та проблеми практичної реалізації. *Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

(Ужгород, 12 квітня 2019 року). Ужгород, Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. С.122–126.

37. Бадида А. Ю. Права людини: від декларацій до ефективного правопорядку. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Львів, 06 грудня 2019 року). Львів: ЛьвДУВС. 2019. С. 20–23.

38. Бадида А. Ю. Генезис моделі конституційного судочинства у Франції. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : зб. матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16 жовтня 2020 року). Львів: Каменяр. 2020. С. 204–209.

39. Бадида А. Ю. Інститут конституційного контролю у Французькій Республіці: можливий досвід для України. *Закарпатські правові читання* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 29–30 квітня 2020 року). Ужгород: РІК-У. 2020. С.19–25.

40. Бадида А. Ю. Поняття «конституційного блоку» в Французькій Республіці: доктрина і судова практика. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики* : матеріали наукового семінару (Львів, 19 червня 2020 року). Львів: ЛьвДУВС. 2020. С. 7–13.

41. Бадида А. Ю. Соціальні права та судовий конституційний контроль: досвід Французької Республіки. *Закарпатські правові читання* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 27-28 травня 2021 року). Том 2. Ужгород: РІК-У. 2021. С. 29–35.

42. Бадида А. Ю. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: як знайти баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану* : матеріали наукового семінару (Львів, 23 червня 2022 року). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 12–17.

43. Бадида А. Ю. Гарантії незалежності конституційної ради Французької республіки: основні аспекти. *Матеріали 77-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу юридичного факультету*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 5–8.

44. Бадида А. Ю., Гартман М. Т. Позитивні зобов'язання держави через призму судової практики ЄСПЛ. *Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 27 квітня 2023 року). Частина I. Львів –Торунь. 2023. С. 69–74.

45. Бадида А. Ю. Посадове становище фізичної особи та міжнародно-правова відповідальність: «імунітет» або «безкарність». *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Львів, 08 грудня 2023 року). Львів. 2023. С. 24–30.

46. Бадида А. Ю. Перегляд конституції: приклад Французької Республіки. *Матеріали 78-ї підсумкової наукової конференції професорсько-*

викладацького складу юридичного факультету. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2024. С. 9–13.

47. Бадида А. Ю., Переш І. Є. Зміна «обличчя» Конституційної ради Франції: огляд значущих рішень. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 06 грудня 2024 року). Львів: ЛьвДУВС. 2024. С. 26–30.

48. Бадида А. Ю., Переш І. Є., Пеца Д. Д. Конституційна рада Франції та її роль в оцінці конституційності джерел права Європейського союзу. *Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти* : матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції. (Ужгород, 26–27 квітня 2024 року). Львів–Торунь: Liha-Pres. 2024. С. 81–84.

49. Бадида А. Ю. Принцип поваги до людської гідності у правопорядку Французької Республіки. International scientific-practical conference «*Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World*» (March 24–25, 2025). Vol. 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. P. 137-140.

50. Бадида А. Ю., Пеца Д. Д. Глобалізація: сутнісні аспекти, виклики та пошук балансу. *Закарпатські правові читання. Релокація в умовах екстраординарних правових режимів* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції. (Ужгород, 25–26 квітня 2025 року). Львів –Торунь: Liha-Pres. 2025. С. 42–45.

АНОТАЦІЯ

Бадида А. Ю. «Теоретико-правові засади трансформації моделі конституційного судочинства Франції». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальностями: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

Зміст анотації. Дисертаційне дослідження присвячене комплексному аналізу теоретико-правових засад трансформації конституційного судочинства Франції у контексті європейської правової традиції. На основі міждисциплінарного, історико-правового та порівняльно-правового підходів розкрито закономірності становлення інституту конституційного контролю та його місце у системі сучасного континентального права. Висвітлено еволюцію конституційного контролю у Франції від квазіконституційних форм Першої-Четвертої Республік до інституціоналізованої моделі П'ятої Республіки, формування якої зумовили політико-правові передумови 1958 року. Особливу

увагу приділено взаємозв'язку парламентського домінування з нормативістською доктриною, що визначили ставлення до ідеї верховенства Конституції.

Визначено, що французька доктрина конституційності поступово еволюціонувала від формального розуміння Конституції до концепції «блоку конституційності», який охоплює Декларацію прав людини і громадянина 1789 року, Преамбулу Конституції 1946 року, фундаментальні принципи, визнані законами Республіки, Екологічну хартію 2004 року. Наголошено на доцільності запровадження подібного комплексного підходу до розуміння Конституції в українській правовій системі через розвиток концепції «матеріальної Конституції».

Проаналізовано інституційні та процесуальні засади діяльності Конституційної ради Франції, зокрема порядок формування, компетенцію, фіксовані строки повноважень, фінансову автономію тощо. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, серед яких відсутність інституту окремих думок суддів та потреба подальшого реформування, про що свідчить сучасна французька доктрина.

Розкрито роль Конституційної ради як гаранта основоположних прав і свобод, досліджено формування та зміст принципів права, які набули самостійного нормативного значення. У дослідженні проаналізовано поняття прав людини та їх ознаки крізь призму французької та української правових доктрин. Для системності ці права класифіковано за групами із залученням прикладів із рішень Конституційної ради Франції. Такий підхід дав змогу простежити, як у практиці Ради поєднуються доктринальні засади з конкретними механізмами захисту прав людини. Показано, як у практиці Ради реалізується механізм забезпечення балансу між публічним інтересом і правами особи, що формує модель пропорційності конституційного контролю. Окремо підкреслено значення фундаментальних принципів, визнаних законами Республіки (PFRLR), які становлять самостійне джерело французької конституційності та визначають зміст доктрини верховенства Конституції.

Проаналізовано конституційну реформу 2008 року, яка докорінно змінила не лише статус Конституційної ради, запровадивши механізм пріоритетного питання конституційності (QPC). Доведено, що ця реформа сприяла модернізації парламентських процедур, створенню нових механізмів захисту прав людини (у тому числі посади Захисника прав) та формуванню збалансованої системи відносин між Президентом Республіки на парламентом. На основі французького досвіду визначено можливі напрями його адаптації в Україні – зокрема посилення ролі парламенту та інституційного балансу у системі гілок влади.

Проведено порівняльно-правовий аналіз понять «конституційна реформа» та «конституційний перегляд» та з'ясовано їхнє значення для сучасних моделей конституційного контролю. Підкреслено, що французька модель, побудована на інцидентному контролі, є ефективною завдяки системі фільтрації, тоді як

українська – більш відкритою, оскільки передбачає прямий доступ громадян до Конституційного Суду. Обґрунтовано необхідність поєднання ефективності французького досвіду з демократичними принципами українського правопорядку.

Досліджено співвідношення французького конституційного правопорядку з правом Європейського Союзу. Встановлено, що Конституційна рада, визначаючи пріоритет конституційних принципів Республіки, прагне забезпечити гармонізацію правопорядків та зберегти національну конституційну ідентичність.

На основі проведеного порівняльного аналізу сформульовано теоретичні висновки щодо можливості концептуального запозичення французьких елементів конституційного контролю, насамперед системи фільтрації звернень, встановлення чітких строків розгляду конституційних скарг, удосконалення тлумачних механізмів через застосування застереження щодо тлумачення, а також уточнення процесуальних аспектів перегляду судових справ після визнання закону неконституційним, що в сукупності сприятиме підвищенню ефективності української моделі конституційного правосуддя та посиленню гарантій верховенства Конституції.

Ключові слова: конституційне судочинство; Конституційна рада Франції; конституційний блок; Перша-П'ята Республіки; принципи права; права людини; конституційна ідентичність; конституційна реформа; пріоритетне питання конституційності (QPC); конституційна скарга; застереження щодо тлумачення; інституційна незалежність; баланс між загальним інтересом та індивідуальними правами; діалог національних та наднаціональних інституцій; право Європейського Союзу; вдосконалення української моделі конституційного правосуддя.

ABSTRACT

Badyda A. Yu. “Theoretical and legal principles of the transformation of the model of constitutional justice in France”. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Law (Doctor of Sciences) in the following specialties: 12.00.01 “Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines”; 12.00.02 “Constitutional Law; Municipal Law”. – State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University”, Uzhhorod, 2025.

Abstract content. The dissertation research is devoted to a comprehensive analysis of the theoretical and legal foundations of the transformation of the constitutional judiciary in France in the context of the European legal tradition. Based on interdisciplinary, historical, and legal and comparative legal approaches, the regularities of the formation of the institution of constitutional control and its place in the system of modern continental law are revealed. The evolution of constitutional control in France from the quasi-constitutional forms of the First-Fourth Republics to

the institutionalized model of the Fifth Republic, the formation of which was determined by the political and legal prerequisites of 1958, is highlighted. Particular attention is paid to the relationship between parliamentary dominance and the normative doctrine, which determined the attitude to the idea of the supremacy of the Constitution.

It is determined that the French doctrine of constitutionality gradually evolved from a formal understanding of the Constitution to the concept of a “constitutional block”, which includes the Declaration of the Rights of Man and the Citizen of 1789, the Preamble to the Constitution of 1946, the fundamental principles recognized by the laws of the Republic, and the Ecological Charter of 2004. The expediency of introducing such a comprehensive approach to understanding the Constitution in the Ukrainian legal system through the development of the concept of a “material Constitution” is emphasized.

The institutional and procedural principles of the activities of the Constitutional Council of France are analyzed, in particular the procedure for formation, competence, fixed terms of office, financial autonomy, etc. At the same time, a number of problematic aspects are identified, including the absence of the institution of separate opinions of judges and the need for further reform, as evidenced by modern French doctrine.

The role of the Constitutional Council as a guarantor of fundamental rights and freedoms is revealed, the formation and content of legal principles that have acquired independent normative significance is investigated. The study analyzes the concept of human rights and their characteristics through the prism of French and Ukrainian legal doctrines. For consistency, these rights are classified into groups with examples from the decisions of the Constitutional Council of France. This approach made it possible to trace how the practice of the Council combines doctrinal principles with specific mechanisms for protecting human rights. It is shown how the practice of the Council implements a mechanism for ensuring a balance between the public interest and individual rights, which forms a model of proportionality of constitutional control. The importance of fundamental principles recognized by the laws of the Republic (PFRLR), which constitute an independent source of French constitutionality and determine the content of the doctrine of the supremacy of the Constitution, is separately emphasized.

The 2008 constitutional reform is analyzed, which radically changed not only the status of the Constitutional Council, introducing the mechanism of the priority question of constitutionality (QPC). It is proven that this reform contributed to the modernization of parliamentary procedures, the creation of new mechanisms for the protection of human rights (including the position of the Defender of Rights) and the formation of a balanced system of relations between the President of the Republic and the parliament. Based on the French experience, possible directions for its adaptation in Ukraine are identified - in particular, strengthening the role of parliament and institutional balance in the system of branches of power.

A comparative legal analysis of the concepts of "constitutional reform" and "constitutional review" is conducted and their significance for modern models of constitutional control is clarified. It is emphasized that the French model, built on incidental control, is effective due to the filtering system, while the Ukrainian one is more open, since it provides for direct access of citizens to the Constitutional Court. The need to combine the effectiveness of French experience with the democratic principles of Ukrainian law and order is substantiated.

The correlation of the French constitutional legal order with the law of the European Union has been studied. It has been established that the Constitutional Council, determining the priority of the constitutional principles of the Republic, seeks to ensure the harmonization of legal orders and preserve the national constitutional identity.

Based on the comparative analysis, theoretical conclusions have been formulated regarding the possibility of conceptual borrowing of French elements of constitutional control, primarily the system of filtering appeals, establishing clear deadlines for considering constitutional complaints, improving interpretative mechanisms through the use of a reservation on interpretation, as well as clarifying the procedural aspects of reviewing court cases after a law is declared unconstitutional, which in total will contribute to increasing the efficiency of the Ukrainian model of constitutional justice and strengthening the guarantees of the supremacy of the Constitution.

Keywords: constitutional justice; Constitutional Council of France; constitutional bloc; First-Fifth Republic; principles of law; human rights; constitutional identity; constitutional reform; priority question of constitutionality (QPC); constitutional complaint; reservations on interpretation; institutional independence; balance between general interest and individual rights; dialogue between national and supranational institutions; European Union law; improvement of the Ukrainian model of constitutional justice.